

УДК 007: 304: 070 (477)+004.738.5+32

**ЖУРНАЛІСТСЬКЕ РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ:
СПІВВІДНОШЕННЯ КОЛЕКТИВНОГО ТА ІНДИВІДУАЛЬНОГО**

М. К. Василенко

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Навчально-науковий інститут журналістики,
вул. Юрія Ілленка, 36/1, Київ, 04119, Україна*

Розглянуто проблему колективного та індивідуального в журналістському розслідуванні в умовах правового режиму воєнного стану. Зазначено, що, на відміну від звичайного розслідування, екстремальні умови життя соціуму вимагають змін у методах журналістської діяльності, особливо в такій специфічній його формі, як розслідування. Наголошено, що журналістське розслідування під час воєнних дій являє собою небезпеку насамперед через можливу шкочу, що її можуть спричинити неперевірені факти, пряма дезінформація. Вказано, що журналістське розслідування часто здійснюють із загрозою фізичної безпеки для репортера, який збирає факти, аналітика, який ці факти інтерпретує. Роз'яснено суть процесу й формату можливого виправлення матеріалів постфактум, розібрано моральний аспект цієї проблеми. Стаття ілюстрована посиланнями на практику діяльності вітчизняних журналістів в українських ЗМК, здійснено екскурси в історію репортажів-розслідувань.

Ключові слова: *розслідування, професійна етика, жанри, репортаж, індивідуальна творчість, колективна творчість, відповідальність.*

Постановка проблеми. Співвідношення індивідуального та колективного завжди було однією із нерозв'язаних проблем у журналістській діяльності. Становище ускладнилося в нинішніх, екстремальних умовах, коли деякі аспекти співвідношення індивідуального та колективного в процесі розслідування — адекватного чи суб'єктивного емоційного реагування членів творчої бригади на певні факти, новітні методи творчої реалізації задуму тощо — потребують нагального вирішення. Нині від результатів журналістського розслідування в умовах правового режиму воєнного стану часто залежать долі людей — військовослужбовців та цивільних. Варто також зважати й на суто специфічні умови, за яких відбувається збирання фактичного матеріалу, планування розслідування, сам процес розслідування і, зрештою, оприлюднення матеріалу. Ефективність та гармонійність колективного та індивідуального завжди можна оцінити за практичними результатами, реакцією офіційних установ і громадської думки після оприлюднення матеріалів журналістського розслідування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У довоєнний час проблеми журналістського розслідування, зокрема й співвідношення колективного та індивідуального

в цьому процесі, досліджували К. Василенко, О. Глушко, І. Хоменко. Варто зазначити, що роботи цих науковців базуються на багатій власній емпіриці. Значну увагу поведінці та настроям мас надає В. Різун. Його дослідження можна ефективно використовувати в процесі аналізу впливу журналістських розслідувань на масову свідомість під час війни. Насичена фактологічним матеріалом спільна праця Г. Христокіна та В. Зайцевої. Цю статтю, що акцентує на практиці журналістських розслідування під час війни, певною мірою можна використовувати і як довідник, оскільки в ній наводять перелік мас-медіа, які проводять журналістські розслідування. Проте до всіх цих джерел варто ставитися із певною суто прагматичною обережністю, адже в них ідеться про аналіз журналістських розслідувань у мирний час.

За кордоном питанням журналістського розслідування присвячені праці V. Gouze, M. Valentin-Llopis, S. Perry, B. Nyamwange, O. Meyers, V. Sacco, D. Bossio та ін. У цих роботах маємо зразки досить незвичних для українських журналістів критеріїв і правил, зокрема й професійних норм, методів добору інформації. Повторимо, що оскільки ці праці написані за матеріалами «мирної» емпірики, для теоретиків журналістикознавства вони, безумовно, корисні; але для практиків мають цінність лише з позиції порівняння, банальної цікавості тощо.

Мета статті — максимально прагматично, з наміром щонайшвидше втілити пропозиції в практичній діяльності, сформулювати основні принципи і критерії, що обумовлюють і регулюють складні питання співвідношення індивідуального та колективного в журналістському розслідуванні в умовах правового режиму воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. У статті застосовано індуктивний метод, що посприяв, за словами українського вченого О. Чекмишева, «пошуку закономірностей і рекомендацій до використання тих чи інших методів моніторингу в конкретних обставинах» [1, с. 17]. Доповненням індуктивному методу став історико-порівняльний метод. Хоч емпірика поки що незначна, проте використання історичних ретроспекцій потрібне для роз'яснення суті проблеми. Метод узагальнення наприкінці статті виявився корисним для виокремлення групи основних факторів у проблемі індивідуального та колективного в журналістському пошуку. Упродовж усієї роботи автор використовував метод спостереження, який є досить ефективним під час вивчення проблеми авторства тексту.

Варто наголосити, що в жодному посібнику з авторської чи військової журналістики ми не знайшли такого визначення журналістського розслідування в умовах правового режиму воєнного стану, яке б відповідало потребам часу. Закордонні дослідники зазвичай прагнуть описати специфіку діяльності репортерів, які ведуть розслідування; вказують на певні особливості матеріалів; наголошують на високих моральних критеріях, що їх має сформувати журналіст, який працює на ниві розслідування. Цілком очевидно, що для цих вчених, які виростили в демократичному суспільстві із досить високою міркою толерантності, а отже, обережності, така дефініція, як і будь-яке правило, обмежує творчу свободу. Оскільки українські фахівці все-таки звикли до класичних визначень, то й формують їх на основі власного

бачення світу. Наведемо оптимальну, на наш погляд, «довоєнну» дефініцію І. Хоменка: «...під визначенням “журналістське розслідування” розуміємо систематизоване доказове вивчення журналістом або групою журналістів неочевидних явищ і прихованих тенденцій на підставі припущення щодо суспільно негативного і небезпечного характеру цих явищ (тенденцій) із метою подальшого оприлюднення здобутих і доведених фактів у засобах масової інформації» [2, с. 36]. Однак наполягаємо на потребі введення до наукового обігу уточненої і розлогішої характеристики воєнного розслідування, тож пропонуємо таку дефініцію: «Журналістське розслідування в умовах правового режиму воєнного стану — метод журналістської діяльності, що передбачає оперативний пошук та оприлюднення особливо важливої для суспільства інформації, яка має безпосередній стосунок до економічної, політичної та соціальної ситуації в країні; перебігу військових дій та роботи оборонних підприємств і організацій в тилу. Особливістю цього методу є симбіотичний характер подачі матеріалу із використанням всіх, без винятку, груп жанрів; поєднання тексту і значної кількості світлин, візуального ряду, що засвідчує правдивість, оперативність, достовірність журналістського матеріалу. Журналістське розслідування в умовах війни має неповторні, драматичні характеристики, що зумовлені як екстремальними обставинами роботи репортерів та аналітиків, так і важливими, масштабними висновками і пропозиціями самих журналістів; онтологічними оцінками, до яких приходять читачі за результатами матеріалів розслідування». Звичайно, описана дефініція потребує певного доповнення, зокрема й подальшого уточнення. Для цього варто застосувати нові методи розслідування, накопичити емпірику як основу журналістського матеріалу, звернутися по допомогу до вчених-суспільствознавців, які мають забезпечити вирішення складних питань моральної регуляції і дотримання професійних стандартів у процесі журналістського розслідування.

Перша група факторів, на які треба звертати увагу в аналізі журналістського розслідування в правовому режимі воєнного стану: потреба враховувати низку чинників, що впливають на процес розслідування лише в комплексі: гармонійному, органічному, продуктивному. Чи можна, наприклад, вести мову про колективну та індивідуальну співпрацю, коли репортер пише «зорову» картинку, а аналітик розписує суто свій, прагматичний аналіз? Як рахувати їхній внесок? За кількістю рядків? За важливістю інформації чи її впливом на читачів? І хто тоді стане третейським суддею, який визначить міру внеску кожного в загальну справу журналістського розслідування? Зрозуміло, що на перший план виходять суто професійні проблеми загальної етики та журналістської як її різновиду. З останніх категорій назвемо головні парні категорії: «правда – неправда», «честь – безчестя», «повага – зневага» тощо. З категорій і неписаних правил професійної етики варто виокремити правило абсолютної толерантності до творчого пошуку колеги; вміння підлаштовуватися, навіть — корегувати власну систему розслідувань, узгоджуючи її з нормами редакційної політики; свідоме бажання за потреби поступитися славою заради збереження конфіденційності джерел інформації тощо. Прикладом підтвердження останнього правила може слугувати розслідування у формі «моноінтерв'ю», як

визначила формат матеріалу його авторка Ксенія Василенко (Соня Кошкіна), яка працює викладачкою Інституту журналістики КНУ імені Тараса Шевченка та шеф-редакторкою інтернет-видання «Лівий берег». Цікаво, що в кінці матеріалу вона оголошує про створення нового жанру — «моноінтерв'ю». Принагідно зазначимо, що раніше цей жанр називався інтерв'ю-монологом. Він був досить поширеним у пресі минулого століття. Потім інтерв'ю-монолог відійшло в минуле, але згодом відродилося в екстремальних умовах, коли інформація від респондента надто важлива, щоб перебивати її журналістськими запитаннями, з огляду на брак часу та проблематичну можливість наступної зустрічі.

Наводимо мотиваційну частину матеріалу Соні Кошкіної: «Понад чотири роки колишній народний депутат, нині голова Національної асоціації підприємств оборонної промисловості Сергій Пашинський не давав великих інтерв'ю. Але 12 серпня видання “The New York Times” опублікувало розслідування, де він є головним фігурантом. Текст, відверто, вийшов дуже дивним і набрав чимало галасу в інформаційному просторі. Лише одна цитата: “Україна, потребуючи зброї, вдалася до послуг пана Пашинського, людини з корупційним шлейфом, і це створює ризики”. Які саме ризики? З розслідування незрозуміло. Виглядало так, що робота мала б дуже сподобатися опонентам України — текст вийшов друком наступного дня після запиту президента Байдена до Конгресу США щодо надання Києву додаткового фінансування. Збіг? Як ця ситуація в принципі виникла? Які предметні висновки? Ми зустрілися з паном Пашинським у Києві, щоб розібратися із цим протягом моноінтерв'ю. Моно — тобто присвяченого одній темі.» [3].

Отже, маємо складний із погляду розслідування аналітичний матеріал, у якому фактаж криється як мінімум у десяти відомств, міністерств, фірм і представництв декількох країн. У ньому перетнулися інтереси тисяч конструкторів, зброярів, торговців, політиків. Це журналістське розслідування не може не вплинути на перебіг війни, оскільки в ньому йдеться про озброєння ЗСУ. Абстрагуючись від глобальних проблем, зосередимося на питаннях колективної та індивідуальної творчості, підходу, ступені внеску в конкретний матеріал. З емпіричного досвіду стає зрозуміло, що працювало над ним щонайменше п'ять-сім експертів з-поміж редакційних працівників, позаштатних консультантів, бо авторка, обравши формат моноінтерв'ю, не могла не взяти до уваги те, що респондент не завжди готовий говорити правду. Отже, кожне його твердження треба перевірити. Щодо тих із них, які будуть сумнівними, редакція має запропонувати *votum separatum* — особливу думку, коментар незалежного експерта. Тут не застосували цього прийому, проте це не означає, що після оприлюднення матеріалу не відбудеться його обговорення як в соціальних мережах, так і в інших ЗМК.

Правило толерантності до думки колеги та конфіденційності інформації працювало повною мірою, дійшовши до межі. Авторка матеріалу цілком свідомо, можливо, провокативно, інформує читача про новий-старий жанр та проводить розслідування, спираючись на багатий фактаж і свідчення самого респондента. Причому через такий підхід не знижується значущість матеріалу. Можна лише

приблизно визначити, наскільки матеріал вплине на ефективність постачання зброї в ЗСУ. У будь-якому разі, журналістське розслідування в умовах воєнного стану досягло своєї мети — інформування суспільства про перебіг постачання зброї. А журналісти відомої редакції виступили колегіально, професійно, узявши активну участь у підготуванні матеріалу, але зробили це без зайвого розголосу, «інформаційного шуму».

Умови воєнної доби, однак, диктують свої закони розвитку журналістського розслідування. Часто-густо його можуть написати з «нуля», тобто буквально з окопу, де звична для нас аналітика (економічна, політична і т. д.) відходить на другий план, поступаючись місцем аналітиці психологічній, моральній. Прикладом такого авторського розслідування може бути серія нарисів «На Бахмутському фронті — без змін» пана В. — спеціального кореспондента першої в Україні військової газети «Солдат» [4, с. 4–5]. Факт унікальний для України, хоча в історії світової белетристики відомі випадки, коли рядові й офіцери починали власні журналістські розслідування на передовій, щоб згодом через складну екстраполяцію та перетворення реальних персонажів на образи, втілити їх у художній формі. Принагідно згадаємо, що цим методом широко користувався Ернест Гемінгвей, якому приписують фразу: «Війна — шанс для белетриста».

Висловимо думку, що в основі будь-якого великого прозаїчного твору епохи технологічної цивілізації лежить коли не журналістське розслідування в сучасному трактуванні цього поняття, то принаймні прообраз, подоба журналістського розслідування. Звичайно, таке вельми полемічне твердження автор статті висловлює з поправкою на суспільство, де домінують ЗМІ, а головне — існує прошарок населення, яке «має тенденцію користуватися мізками», за дотепним висловом журналіста й драматурга Бернарда Шоу.

Повертаючись до серії нарисів «На Бахмутському фронті — без змін», у контексті мети наукової публікації зазначимо вельми характерні факти. По-перше, матеріал у жанрі розслідування підписаний псевдонімом. По-друге, у ньому домінують мотиви, на які не можна натрапити в офіційному «Єдиному марафоні». По-третє, і це головне, колективним автором цього матеріалу є група окопників (до них належить і автор у традиційному значенні — «той, хто написав твір»), яка поділилася своїми думками про війну. Тут виникає проблема, що її просто не можна розв'язати з огляду на обставини, у яких створили матеріал. Мало хто з авторів доживе до кінця війни. Але, знаючи про це, наші солдати й офіцери все-таки воліють дотримуватися військової таємниці, не розголошуючи географію своїх спогадів, не деталізуючи деталі бойових зіткнень, а головне — не вказуючи власних імен. Це не просто дотримання професійної етики, а драматичний учинок захисника.

Друга група факторів, на які варто звертати увагу під час аналізу журналістського розслідування в правовому режимі воєнного стану, — це те, що матеріал набуває поліфонічного характеру; у структурі тексту допускають багато ознак репортажу; аналітика часто має підкреслено-суб'єктивний характер; стилістика матеріалів емоційно забарвлена.

Написання репортажів в умовах воєнного стану — справа повсякденна та доцільна, хоча варто обережно користуватися саме елементами репортажного викладу в аналітичному матеріалі, яким є, по суті, журналістське розслідування. Наведемо хрестоматійно відомий уривок воєнного репортажу Ернеста Гемінгвея «Як ми вступали в Париж»: «Французькі танкісти діяли блискуче. На підступах до Туссю-ле-Нобля, де, як ми знали, в копицях пшениці засіли німецькі кулеметники, танки розвернулися в бойові порядки, прикриваючи наші фланги, і рушили вперед по стерні як на маневрах. Німці не показувалися, і лише після того, як пройшли танки, ми побачили їх на полі із піднятими руками. Це був блискучий приклад використання танків — трудної дитини війни, — і на таке видовище було любо глянути» [5, с. 673].

Навіть із невеликого уривка можемо уявити картину репортажного розслідування активності союзників під час наступу на Париж. Е. Гемінгвей в одному реченні проаналізував вади німецької тактики, зумів завдяки образному словосполученню «трудної дитини війни» показати переможний прорив танків «шерман», що й призвело, зрештою, до перемоги союзників.

Жанр репортажу та розслідування під час Другої світової війни невіддільні одне від іншого у виданнях демократичних країн. Але репортаж у ЗМІ тоталітарних країн, до яких варто віднести й СРСР, мав суто формальний характер. Звичайну цензуру доповнили військовою, що майже не залишала місця не лише для об'єктивного відображення подій, а й для творчих пошуків у жанроутворенні. Саме цензура Головліту при Кабміні та її наслідки значно зменшили можливості, звузили творчий потенціал репортажу-розслідування вже у вільній Україні. Зрештою, це призвело до зникнення плеяди репортерів. Стверджуємо це, спираючись на особистий досвід видання сотень мільйонів примірників газет і журналів — від журналу «Волонтер»: «для авантюристів, шукачів пригод», загальнонаціональної «Студентської газети», «Екогазети», міської «Газети Киян» — до газети «Солдат». Вдаючись до історичної ретроспекції, зауважимо, що кожне з цих видань, особливо зважаючи на їхню специфіку, потребувало команди мобільних та ерудованих репортерів. Попри зусилля видавця, значні матеріальні ресурси, кинуті на пошуки, допомогу викладачів Інституту журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, прорив не відбувся. Значна група журналістів, які відрізняються нечуваною мобільністю, схильністю до ризику, вмінням швидко та вправно творити у несприятливих умовах, одне слово — репортерів, у демократичній українській пресі не сформувалася. Ми не можемо знайти цьому пояснення у вульгарно-матеріалістичному розумінні сенсу проблеми, тож припускаємо, що репортерство, як вільний і суто індивідуальний засіб усвідомлення реальності, викоринили на рівні суспільної свідомості. Переконалися в цьому твердженні неважко: досить переглянути українські інтернет-видання за останні тижні, просто перерахувати кількість матеріалів під рубрикою «Репортаж» і з погляду професійного аналізу дати відповідь на сакраментальне запитання: «А чи є конкретний матеріал репортажем?».

Продовжуючи наполягати на тому, що наукова розвідка має дуже дискусійний характер, і воліючи виявити прагматичний позитив, автор пропонує вихід із

ситуації, що склалася. У матеріали, які написали в жанрі розслідування, потрібно «в адміністративному порядку» вставляти репортажні фрагменти. Це, по-перше, динамізує розслідування; по-друге, підсилює емоційний вплив на читача, що призводить, зрештою, до реакції суспільної свідомості, яка своєю чергою вимагатиме докорінної зміни ситуації, що спричинила журналістське розслідування. Зазвичай елементи репортажу вмонтовують у текст розслідування конкретні члени команди, які за психотипом відповідають образу репортера, мають творчий хист до самореалізації в цьому жанрі.

Трапляється і так, що репортажні фрагменти дописують постфактум, коли старший колега уважно перепитує молодшого про події і намагається з його слів відтворити реалії надзвичайних ситуацій. Нічого нового в цьому методі немає: його докладно описав Том Вулф у відомому посібнику «Нова журналістика» [6]. Тож постає питання відповідності нормам журналістської етики. На наше переконання, тут ідеться не про написання за когось, а про творче навчання, під час якого колега, що має більший досвід і вправнішу техніку, допомагає менш компетентному колезі опанувати основи репортажної майстерності в екстремальних умовах.

Так само як і репортажний елемент, нового прочитання в методі журналістського розслідування у правовому режимі воєнного стану потребує жанр інтерв'ю. Насамперед маємо говорити про різноманітні форми інтерв'ю, покликані оптимізувати розслідування, зробити його переконливішим, передусім завдяки залученню різноманітних джерел інформації. Отже, ідеться не лише про класичне інтерв'ю у форматі «запитання–відповідь», а й про інтерв'ю-монолог (часто його трактують як виправдання), бліцінтерв'ю. Бліцінтерв'ю особливо ефективні під час змалювання динамічних і драматичних подій перебігу військової сутички, ліквідації наслідків обстрілу тощо. Бліцінтерв'ю допомагає якнайповніше побачити драматичну картину очима одразу кількох його учасників.

Тут постає проблема правдивості інформації, бо не завжди респонденти можуть дати адекватну відповідь на запитання: «Що ви бачили?». Чи може інтерв'юер дозволити собі певну підказу, чи можна просто домислити, реконструювати ситуацію (звісно, з дозволу респондента)? На це запитання свого часу дав відповідь відомий науковець і практик журналістикознавства Д. Прилюк: «Уява і фантазія, отже, рідні сестри творчості. З допомогою уяви народжуються образи дійсності матеріального світу... З допомогою уяви людина намагається продовжити процес пізнання, поглибити і розширити його» [7, с. 57].

Отже, за Д. Прилюком, уява продовжує процес пізнання, а після того — реалізацію творчого задуму в журналістському матеріалі, у нашому випадку — розслідуванні. Але до якої міри можна посунути кордони уяви? Відповідь знаходимо далі: «З творчої уяви і фантазії народжуються вимисли і домисли як їхні конкретні вираження. Навколо їх правомірності в журналістській творчості точиться безперервна дискусія, і вона, очевидно, продовжуватиметься, бо, з одного боку, журналістика залишається вірною принципу правдивості, і будь-які вигадки дискредитуватимуть його, а з другого боку, журналістська творчість неможлива без творчої уяви і фантазії, які, як відомо, припускають відліт від точного

копіювання дійсності» [7, с. 58]. Зважаючи на ідеологічну атмосферу, за часів якої видали книжку Д. Прилюка, можемо констатувати, що відомий український вчений опосередковано, дуже обережно та гіпотетично передбачив появу нової журналістики.

Екстремальні умови породжують екстремальні методи. Том Вулф, автор посібника «Нова журналістика», розповідає, як його колега Джон Сак створює матеріал у жанрі розслідування. Репортаж-розслідування «Рота “М”» змальовує долю військового підрозділу у в’єтнамській війні. У матеріалі широко використано елементи аналітики, бліцінтерв’ю, військовий сленг. На основі спогадів своїх героїв американський журналіст розказав про перебіг страшних подій, що трапилися з військовими. Однак Том Вулф зазначає, що він узяв розписку з кожного респондента в тому, що той не буде заперечувати істинності своїх слів, вражень, переживань у критичних ситуаціях [6]. Треба наголосити, що цей досвід варто запозичити нашим військовим репортерам та аналітикам, коли вони «бачать» поле бою очима свого героя.

Жанр інтерв’ю, який використовують у сучасному журналістському розслідуванні в умовах правового режиму воєнного стану, потребує особливої перевірки щодо наявності в ньому таких деталей, епізодів тощо, які здаються респонденту природними, проте становлять потенційний інтерес для ворога. Такою «дрібницею» може стати кількість дронів, що їх запускає підрозділ протягом доби, калібр кулемета, гармати і т. ін. Під час опитування цивільного населення після обстрілів варто не лише не вказувати про розміщення кадрів прямих влучань, але навіть натякати на номер чи назву підрозділу, який бере участь у бойових діях. Якщо немає загальноприйнятої системи заборон і дозволів, у чому, власне, і полягає суть воєнної цензури; досягнути вищевказаного доволі складно. Тому періодично постає питання про особисту і колективну відповідальність журналістів, які брали участь у розслідуванні та часом припускалися фатальних помилок, розсекречуючи той чи той об’єкт. Зазначимо, що коли в такому разі справа не доходить до кримінальної відповідальності, теоретично потрібне внутрішнє редакційне розслідування. Тоді не йдеться про колективну відповідальність, а лише індивідуальну — від репортера до чергового редактора, який випустив матеріал.

Третя група факторів, які сприяють новаціям у підході до проблеми співвідношення колективного та індивідуального в розслідуванні в умовах правового режиму воєнного часу: реакція громадськості після виходу матеріалу та рішення колективу журналістів щодо продовження розроблення певної теми. Такі рішення завжди ухвалюють лише колективно, проте конкретний репортер чи аналітик може не лише подати *voluntarium separatum* — особливу думку, але й вийти з розслідування або, навпаки, продовжити його в тому ракурсі, який вважає доцільнішим і продуктивнішим. Практика журналістської діяльності свідчить, що може бути надзвичайно багато мотивів добровільного виходу зі складу творчого колективу, який проводить журналістські розслідування. Переважно мотивація об’єктивна: нестача часу, інше редакційне завдання. Проте трапляються випадки, коли індивідуальна мораль чи пов’язане з нею особисте бачення розв’язання проблеми суперечить

загальноприйнятій думці щодо потреби продовження розслідування; методів, які можна застосовувати. Такі непорозуміння, що часом переростають у творчий конфлікт, іноді виходять за межі редакційного колективу. Корпоративна мораль виявляється безсилою на тлі гарматних пострілів. Аналіз цього явища та способи подолання кризової ситуації — прерогатива колективних студій теоретиків та практиків із багатьох, дотичних до медіа сфер.

Висновки. Як бачимо, на процес написання журналістського розслідування в умовах правового режиму воєнного стану впливає цілий комплекс факторів, на які треба звертати увагу при аналізі, зокрема:

1. Особливості колективної та індивідуальної співпраці та співвідношення внеску кожного учасника в загальну справу журналістського розслідування.
2. Поліфонічний характер, якого набуває матеріал; у структурі тексту допускають багато ознак репортажу, аналітика часто має підкреслено-суб'єктивний характер, а стилістика матеріалів може бути емоційно забарвлена.
3. Реакція громадськості після виходу матеріалу та рішення колективу журналістів щодо продовження розроблення певної теми.

Дефініція поняття журналістського розслідування на війні відрізняється від загальноприйнятого «мирного» визначення. Чинники, що впливають на такий творчий процес, не є стабільними, вони розвиваються, причому іноді в непрогнозованому і непродуктивному напрямі, тож науковий аналіз цього процесу є надзвичайно потрібним.

Важливими в контексті дослідження є й творчі зміни, які відбуваються в царині жанроутворення. Журналістська творчість тісно пов'язана зі зміною канонічних підходів у професійній моралі, а також зі зміною характеру об'єкта дослідження: із цивільного на суто мілітарний.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чекмишев О. В. Моніторинг ЗМІ в системі соціальних комунікацій: історико-теоретичний та прагматичний аспект : дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій : 27.99.01 / Київ: нац. ун-т імені Т. Шевченка, Ін-т журналістики. – К. : 2012. 472 с.
2. Хоменко І. А. Функціональність журналістського розслідування в українському медійному просторі: погляд практика. *Current issues of mass communication*. 2013. Вип. 14. С. 106–111. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmk_2013_14_24 (дата звернення: 7.09.2023).
3. Кошкіна С. Я принципово прийняв рішення не повертатися у публічну політику, — Пашинський. LB.ua. URL: https://lb.ua/news/2023/08/30/572551_ya_printsipovo_priynuav_rishennya.html (дата звернення: 7.09.2023).
4. Петрасюк В. На Бахмутському фронті — без змін. Солдат. URL: <https://t.me/gazetasoldat> (дата звернення: 7.09.2023).
5. Хемінгуей Е. Твори в 4-х томах. Т. 4. Нарис, спогади, роман, оповідання публіцистика. Київ : Дніпро, 1981. 718 с.
6. Wolfe, T. (1973). *The New Journalism*. Harper and Row.
7. Прилюк Д. Теорія і практика журналістської творчості. К. : Вища школа, 1973. 271 с.

REFERENCES

1. Chekmyshev, O. V. (2012). *Monitorynh ZMI v systemi sotsial'nykh komunikatsiy: istoryko-teoretychnyy ta prahmatychnyy aspekt* [Monitoring of mass media in the system of social communications: historical, theoretical and pragmatic aspect] [Dissertation, Taras Shevchenko National University, Institute of Journalism] (in Ukrainian).
2. Khomenko, I. A. (2013). *Funktional'nist' zhurnalist-s'kohozrozsliduvannya v ukrayins'komu mediynomu prostori: pohlyad praktyka* [Functionality of journalistic investigation in the Ukrainian media space: a practitioner's view]. *Current issues of mass communication*. 14, 106–111. http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmk_2013_14_24 (in Ukrainian) (accessed: 7.09.2023).
3. Koshkina, S. (2023). *Ya pryntsyipovo pryynyav rishennya ne povertatysya u publichnu polityku, — Pashyn'skyy* [I have made a decision not to return to public politics as a matter of principle, – Pashynskyi]. *LB.ua*. https://lb.ua/news/2023/08/30/572551_ya_printsipovo_pryynyav_rishennya.html (in Ukrainian) (accessed: 7.09.2023).
4. Petrasyyuk, V. *No changes on the Bakhmut front. Soldier*. <https://t.me/gazetasoldat> (in Ukrainian) (accessed: 7.09.2023).
5. Hemingway, E. (1981). *Works in 4 volumes (Vol. 4: Essay, memoirs, novel, short stories, journalism)*. Dnipro (in Ukrainian).
6. Wolfe, T. (1973). *The New Journalism*. Harper and Row.
7. Prylyuk, D. (1973). *Teoriya i praktyka zhurnalist-s'koyi tvorchosti* [Theory and practice of journalistic creativity]. *Vyshcha shkola*. (in Ukrainian).

doi: 10.32403/0554-4866-2023-2-86-272-282

JOURNALISTIC INVESTIGATION UNDER THE MARTIAL LAW: CORRELATION OF THE COLLECTIVE AND THE INDIVIDUAL

M. K. Vasylenko

*Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Educational and Research Institute of Journalism,
36/1, Yuriy Illienko St., Kyiv, 04119, Ukraine
nik-kim@ukr.net*

The article deals with the problem of the collective and the individual in journalistic investigation under the legal regime of martial law. It is noted that, unlike an ordinary investigation, the extreme conditions of society require changes in the methods of journalistic activity, especially in such a specific form as investigation. It is emphasized that journalistic investigation during military operations is dangerous primarily because of the possible harm that can be caused by unverified facts and direct disinformation. A journalistic investigation is often carried out with a threat to the physical safety of the reporter who collects the facts and the analyst who interprets these facts. The author explains the essence of the process and format of possible post-facto editing of materials, and analyses the moral aspect of this problem.

The article is illustrated with references to the practice of domestic journalists in the Ukrainian media, and historical excursions of investigative reporting are provided. The problem of ethic responsibility of reporter, who conducts investigation in relation to the fate of heroes of journalistic work in the real, further life, is considered. It is indicated that sometimes subjective moments (the shortage of time, experience, urgent necessity to publish the material) make it impossible to verify the text.

The method of historical digression for extrapolation of reflection of past events on present reality is used. This research concludes, that realities of the past often coincide with a present situation. Ordinary human instincts in extreme terms work approximately identically. The question of the degree of speculation and fiction in a journalistic work is carefully analysed, as well as the extrapolation of the interpretation of this concept to wartime.

Keywords: *investigation, professional ethics, genres, reportage, individual creativity, collective creativity, responsibility.*

Стаття надійшла до редакції 14.09.2023.

Received 14.09.2023.